

האיורים במסכת חולין, לקוחים מהספר 'שיחת חולין' באישור הרב אמיתי בן דוד שליט"א
בס"ד, י"ג אלול התשפ"ו

חולין קי"ח – דיני טומאת ידות ושומרים

שאלות:

1. תפוח נגע בשיער של כבשה שמתה, האם התפוח נטמא?

דיני ידות ושומרים

- הגמרא ממשיכה את הלימוד מהדף הקודם שלמדנו מהפסוק, ששומר לא מצטרף לעניין טומאת נבלה, כי כתוב "בְּנִבְלָתָהּ" וזה דווקא בשר ולא עור שמשלים אותו לכזית.
 - אבל מזה שנכתב "יִטְמָא" בהמשך הפסוק "הַנֶּגַע בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא עַד הָעֶרֶב" ולא 'טמא', זה בא ללמד: שאם יש כזית בבשר נבלה עצמו, מי שנוגע בעור שמחובר אליו כנגד הבשר נטמא – מפני שהעור משמש כ"יד" (בית אחיזה) שמעבירה טומאה.
 - הגמרא מביאה את המשנה ממסכת עוקצין שמגדירה מהם יד ושומר:
 - יד - בית אחיזה, למשל עצם ללא מוח פנימי שבקצה שלה יש בשר: טומאה כמו שרץ שנוגעת ביד נכנסת לאוכל, וכשהאוכל טמא – מי שנוגע ביד נטמא כאילו נגע באוכל; אבל היד לא מצטרפת לשיעור כביצה.
 - שומר (קליפה/מגן, כמו עור על בשר או קליפת תבואה על הגרעין): גם מעביר טומאה לאוכל וממנו, וגם מצטרף להשלמת השיעור.
 - דבר שהוא לא יד ולא שומר (כמו שיער): לא מקבל טומאה, לא מטמא ולא מצטרף.
2. שרץ מת נפל על קליפה של ביצה האם הביצה נטמאה?

מקור דיני הידות והשומרים

הגמרא מבררת מאיפה לומדים את דיני הידות והשומרים:

- בדיון טומאה נאמר „לכם" בשלושה מקומות: בטומאת אוכלים "וְכִי יִתֵּן מִיָּם עַל זֶרַע... טָמֵא הוּא לָכֶם", וכן בנבלה ובתנור, ו„לכם" נדרש – לכל שבצרכיכם, וזה מרבה את היד שמחוברת לדבר וזקוקים לה. מפסוק אחד מנסים ללמוד מקור ליד להכניס טומאה באוכלים, ומפסוק שני ליד להוציא טומאה בנבלה היא טמאה מצד עצמה ומוציאה טומאה החוצה.
- שומר שמכניס ומוציא טומאה לא צריך פסוק, כי אפשר ללמוד בקל וחומר: אם יד שלא מגינה על האוכל מכניסה ומוציאה טומאה, שומר שמגן עליו לא כל שכן. לכן הפסוק המיוחד שנאמר בשומר שראינו בדף הקודם "עַל כָּל זֶרַע זָרוֹעַ אֲשֶׁר יִזְרַע" כמו חיטה בקליפתה, נדרש לכך שהשומר גם מצטרף לשיעור.
- הגמרא מקשה שאולי לא ניתן ללמוד ישירות מהפסוק על הכנסת טומאה, כי הכנסת טומאה היא יותר מחודשת מהוצאת טומאה מדבר שהוא כבר טמא, ואז ייתכן שכל שלושת הפסוקים מלמדים רק על הוצאת טומאה, וממילא צריך את הפסוק המיוחד

האיורים במסכת חולין, לקוחים מהספר 'שיחת חולין' באישור הרב אמיתי בן דוד שליט"א בשומר, ללמד על הכנסת טומאה בשומר, ואין לנו מאיפה ללמוד על צירוף שומר, ועל הכנסת טומאה של יד?

לכן הגמרא מבררת איזה מהמקורות הוא אולי מיותר, שאפשר ללמוד ממנו את דין הכנסה ליד במידת 'אם אינו עניין לגופו', שהרי כל שלושת המקורות בעצם מלמדים הוצאת טומאה.

- *הגמרא מגיעה למסקנה שממקור אחד לבדו אי אפשר ללמוד את השאר, כי לכל אחד חומרה מיוחדת: זרעים – טומאתם מרובה; תנור – מטמא מאוורו; נבלה – מטמא אדם ומשא וטומאתה מגופה. לכן הגמרא מנסה ללמוד במה הצד לאחד משני האחרים:
 - זרעים אי אפשר ללמוד מתנור ונבלה, כי שניהם יכולים להיטמא שלא בנגיעה, ואילו אוכל נטמא רק בנגיעה.
 - תנור אי אפשר ללמוד מזרעים ונבלה, כי שניהם מין אוכל.
 - אבל נבלה לכאורה כן אפשר ללמוד מזרעים ותנור במה הצד; לכן נראה שפסוק היד שבנבלה מיותר וניתן להעבירו ב"אם אינו עניין" לדין יד בכלל, כלומר להכנסת טומאה.
- *הגמרא מקשה שגם פסוק היד בנבלה נצרך: אילו יד נבלה הייתה נלמדת רק מזרעים ותנור, היינו אומרים "דיו לבא מן הדין להיות כנדון" — כשם שהיד בהם לא מטמא אדם, כך גם יד של נבלה למשל אם הוא נוגע בעצם שבקצה השני שלה יש כזית נבלה היא לא תטמא אדם. לכן גם פסוק בנבלה אינו מיותר.
- לכן מחפשים ייתור אחר: השומר בנבלה לא מצטרף לכזית, ולהכניס ולהוציא טומאה אפשר ללמוד בקל וחומר מיד. ואם כן הפסוק שלו "יטמא" שלמדנו בתחילת הדף, מיותר ואפשר להעביר אותו ב"אם אינו עניין" ליד, להכניס טומאה. (ורב חביבא יישאר עם התירוץ הזה באופן סופי מיד בהמשך)
- אבל הגמרא מקשה שאולי נעביר אותו דווקא לשומר להכניס טומאה באוכלים, בעוד הפסוק בזרעים "על כל זרע זרוע אשר יזרע" ילמד צירוף; ועדיין אין מקור ליד להכנסה.
- לכן הגמרא חוזרת ומתרצת שהפסוק "יזרע...לכם" שבאוכלים נאמר מלכתחילה על קבלת הטומאה, ולכן הוא מקור ישיר ליד להכניס טומאה. ויד להוצאה נלמדת בקל וחומר מהכנסה, ושומר להכנסה ולהוצאה נלמד מיד, והפסוק המיוחד בשומר באוכלים "על כל זרע זרוע אשר יזרע" נותר ללמד צירוף.
- *ורק נשאר מיותר הפסוק בשומר בנבילה כי אין צירוף לכזית של נבילה!, הגמרא מתרצת שכשאר צורך בדרשה, משתמשים בתירוץ, שלמרות שהדבר ניתן ללמוד בק"ו התורה טרחה וכתבה אותו.
- *רב חביבא סובר שקושיית הגמרא לעיל שנשתמש בייתור של שומר בנבלה דווקא לעניין שומר לא נכונה, כי השומר בנבילה הוא כמו יד כי הוא לא מועיל לצירוף רק מכניס ומוציא טומא; לכן אם הפסוק שלו מיותר, מסתבר להעבירו דווקא לדין יד להכניס טומאה. ולפי התירוץ הזה אין אף פסוק שנשאר מיותר כמו שרש"י מראה.

- האירורים במסכת חולין, לקוחים מהספר 'שיחת חולין' באישור הרב אמיתי בן דוד שליט"א במשנה שנינו שפיטמת הרימון, מצטרפת כ"שומר" של הרימון אבל הנץ שעל גביה לא מצטרף כי הוא שומר עליה והוא נחשב שומר על גבי שומר.
- **רב יהודה בר ישמעאל הקשה** על הלימוד שראינו בסוף הדף הקודם לרבות צירוף של שומר מהפסוק "זרע זרוע" כחיטה בקליפתה, אבל זה לא מתאים לדרך נטיעת אילנות שהיא לא בדרך המתוארת אלא נוטעים ייחור, וכשנוטעים רימון כבר אין הפיטמה עליו; וגם לא ברור איך לומדים מהפסוק של זרעים על שומר עור בבשר?
- הגמרא מתרצת שלומדים משלושה חלקים שבפסוק "על כל זרע" "זרוע" "אשר יזרע" שלושה סוגי שומרים: בזרעים, באילנות (כגון פיטמת הרימון), ובבשר, ביצים ודגים (כגון עור הבהמה וקליפת הביצה).

3. משה כהן נכנס לבית שיש בו עצם של מת האם הוא חייב לצאת?

יד להכשר ושיעור האוכל לדיני יד ושומר

- הגמרא מביאה מחלוקת **רב** ו**רבי יוחנן** ביד להכשר לקבלת טומאה:
 - **רב חייא בר אשי אמר בשם רב:** שיש יד לטומאה, אבל אין יד להכשר כלומר, אם נפל מים על היד בלבד – האוכל לא הוכשר לקבל טומאה. כי הפסוק: "לכם" שמרבה יד, נדרש רק לפניו ("טמא הוא") ולא לפני פניו ("וכי יותן מים"); וגם לפי הסברה שהכשר לא נחשב תחלת טומאה, ולכן אין לו קשר לידות.
 - **רבי יוחנן:** חולק וסובר שיש יד להכשר. לפי הפסוק: נדרש לפניו ולפני פניו; וגם לפי הסברה שהכשר נחשב תחלת טומאה.
 - והגמרא מביאה ברייתא שמסייעת ל**רבי יוחנן**: כמו שיש יד לטומאה כך יש יד להכשר, וכמו שאין אוכל מקבל טומאה אלא לאחר שנתלש, כך אין הכשר חל אלא לאחר שנתלש.
- לגבי שיעור האוכל לדיני יד ושומר:
 - **רב סובר** שאין יד לאוכל פחות מכזית, ואין שומר לפחות מכפול כלומר, אוכל הפחות משיעור פול (שזה הרבה פחות מכזית) לא נוהג בו דין שומר להצטרף או להעביר טומאה.
 - **רבי יוחנן:** חולק וסובר שיש יד לפחות מכזית, ויש שומר לפחות מכפול.
 - הגמרא מקשה מברייטא שאומרת ששתי עצמות של מת, שעל כל אחת מהן חצי כזית בשר מת, והכניסו לבית את ראשי העצמות שאין עליהם בשר – הם כביכול מכניסים את הזית לבית והבית טמא באוהל; ו**יהודה בן נקוסא** בשם **רבי יעקב** תמה איך שתי עצמות מצטרפות לכזית.
 - וקשה לדעת **רב**, שהרי העצמות מהוות יד לחצי כזית להכניס אותו לבית? ואם הם נחשבות שומר כי יש מוח בתוך העצם, אז למה **יהודה בן נקוסא** מטהר את הבית הרי לא צריך צירוף כי בחצי זית יש יותר מפול? ו**רש"י** מסביר שהברייטא קשה גם ל**רבי יוחנן**, והגמרא תדון בזה בדף הבא.